Bir Öğretmen Olarak Hz. Peygamber

Gönderen Kadir Hatipoglu - Kasım 21 2019 15:34:09

                                                       Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.)'in öğretmen ve iyi bir eğitimci olarak incelersek inanılmaz derecede ilginç ve bugünün eğitimcilerine ışık olacak veriler ortaya çıkar. Özellikle günümüzdeki pedagojik formasyonun çok çok üzerinde olduğunu görürüz. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.)’in öğretmeni Yüce Allah’tı. Kitabı ise kıyamete kadar baki olacak Kuran’dı. Kur'an öğretimi Kur'an'ın inzâliyle başlamıştır. Peygamberimiz (s.a.v.), kendisine Cebel-i Nurda "Oku" emriyle başlayarak vahyedilen Kur'anı Hira mağarasında Cebrail (a.s.) dan öğrenir, böylece Cebrail (a.s.) öğretmen, kendiside talebesi olurdu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kendisine vahyedilen âyetleri derhal vahiy kâtiblerine yazdırır ve bunlar ayrıca kendisi tarafından evinde ilk Müslümanlara öğretilirdi. Böylece Peygamberimiz (s.a.v.) kendi evinde ilk Müslümanlara öğretmenlik yapardı. Müslümanlar da gelen vahyi öğrenip yazarlar ve ezberlemeye çalışırlardı. Böyle hem yazı ile hem de ezberleme yoluyla Kur'an öğretimi gerçekleşmiş oluyordu. İlk Müslümanların sayısı artınca Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'in evi yetersiz kalmış olup, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz daha Mekke'de iken, ashaptan Erkam'ın evinde bizzat Kur’an öğretimine başlamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) hicretten iki yıl önce, Birinci Akabe Bey'atini (Nisan 620) müteakip, Mus'ab b. Umeyr'i, Kur'an öğretmeni olarak Medine'ye göndermiştir. Mus'ab, Sa'd b. Zürâre'nin evine yerleşmiş ve öğretmenlik vazifesini burada yapmıştır. Ayrıca o, Müslümanlardan muhtelif şahısların evlerini dolaşarak,onlara Kur'an okutmuştur. Hicretten sonra da Peygamberimizin mescidi, bir "dâru'l-kurrâ" gibi kullanılmıştır. Zira Suffe talebeleri, esas itibariyle Kur'an tahsil ediyorlardı. Bir süre sonra Suffe'nin yetersiz kalması sebebiyle, Peygamberimiz tarafından, Medine'nin çeşitli mahallelerinde mektepler açılmıştır. Bunlardan birisi de hicri ikinci yılda Medine'de, Mehremetü'bnü Nevfel'in evinde tesis edilen ve "dâru'l kurrâ" adını taşıyan Kur'an mektebidir. Medine'deki bu faaliyetlerin yanında,' diğer şehirlerde de Kur'an öğretimi gerçekleştirilmiştir. Meselâ Muaz b. Cebel ve sonra Abdullah b. Abbas Mekke'de ', Abdullah b. Mes'ud Kufe'de, Ebu Musa Eş'ari Basra'da, Ebu'd-Derdâ da Şam'da müslümanlara Kur'an öğretmişlerdir. Bütün bunlar Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in eğitim ve öğretime verdiği önemi göstermektedir.   Allah'a iman eden bir toplum oluşturmayı amaçlayan Hz. Peygamber (s.a.v.) ilme, eğitim ve öğretime büyük önem vermiştir. Onun faaliyetlerinde ve sözlerinde bilgi, öğrenme, öğretme, öğrenci ve öğretmene verilen değer çok fazla yer tutar. Hadis literatüründe eğitim ve öğretime teşvik eden yüzlerce ve buna karşılık bilgisizliği ve cehaleti yeren çok sayıda hadis mevcuttur.   Bu hususta kendisine indirilen ilk vahiy de "Oku" emridir. Dolayısıyla okumak ona ve ümmetine Allah Teâlâ'nın ilk emridir. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim'de bilime teşvik eden ve âlimi öven âyet-i kerimeler mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in

ilâhî tebliğ görevinin eğitim-öğretimden ibaret olduğu bildirilir. Bu mealde Kur'an'da şöyle buyrulur : لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ اِذْ بَعَثَ ف۪يهِمْ رَسُولًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِه۪ وَيُزَكّ۪يهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَۚ..... ﴿164﴾

            "Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur." [1] (Âl-i İmrân: 3/164)

            Hz. Peygamber (s.a.v.) de bir hadisinde kendi görevinin mahiyetini şöyle açıklamıştır:

            "Allah beni bir muallim olarak göndermiş bulunuyor." [2]

            Dolayısıyla gönderildiği toplumu eğitim ve öğretime tâbi tutmak onun peygamberlik görevleri arasında bulunmaktadır. Kur'an'ın ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in teşviki, Müslümanlar arasında yazıya, ilme rağbeti ve öğrenme arzusunu artırmıştır. Onun döneminde insanlar bir şeyler öğrenmek için kendisinin ve diğer öğretmenlerin yanına gelmeye başlamışlardır.

            Bu ilkeler çerçevesinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eğitim-öğretimle ilgili faaliyetlerine temas etmek yerinde olacaktır. O, daha Mekke döneminde, kendisine vahyedilen ayetlerin yazılmasına ve bu suretle korunmasına önem vermiştir. Ayetlerin çoğaltılarak dağıtılmasını teşvik etmiştir. Mekke döneminin ilk yıllarında Dârü'l-Erkam'ı bir eğitim-öğretim merkezi olarak kullanmıştır. Burada, Kur'an âyetleri okunuyor, yazılıyor, dinî bilgiler öğreniliyor ve bu bilgilerin pratik uygulaması yapılıyordu. İslâm'ı öğrenmek isteyenler de buraya geliyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.), hicretten iki yıl önce Mekke'ye gelip Akabe mevkiinde Müslüman olan Medinelilerin eğitimi ile de ilgilenmiş; onların isteği üzerine Kur'an'ı ve İslâm'ın prensiplerini öğretmek için Medine'ye öğretmen olarak Mus'ab bin Umeyr'i göndermiştir.

            Hicretten sonra Medine'de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ilk ve önemli faaliyetlerinden birisi, bir ibadet mahalli

olmasının yanında, aynı zamanda eğitim-öğretim merkezi olan, Mescid-i Nebevî'yi inşâ etmek olmuştur. Mescid'in bitişiğinde "Suffe" denilen mekanda kalan bazı sahâbîler, Kur'an ve yazı öğrenmekle meşgul oluyorlardı. İslâm'ın temel esaslarını öğrenmek üzere Medine'ye çeşitli bölgelerden gelenlerin bir kısmı da burada kalıyordu. Suffe'deki öğrenci sayısının kimi zaman dört yüze ulaştığı oluyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) burada bizzat ders verdiği gibi, Kur'an ve yazı öğretmek üzere muallimler de tayin ediyordu. Ubâde b. Sâmit adlı sahâbî, burada yazı ve Kur'an öğretenlerden biridir. [3] Hatta sadece Müslüman öğretmenler değil, müşrik öğretmenler de yazı öğretiyordu. Nitekim Bedir savaşında Müslümanların eline esir düşen müşrik askerlerden okur-yazar olup da kurtuluş fidyesi verecek parası bulunmayanlar, on Müslüman çocuğuna yazı öğretmek suretiyle serbest bırakılmışlardır. Zeyd b. Sâbit bu şekilde Arapça okuma yazma öğrenmiştir. Şüphesiz bu uygulama, o dönemin şartları dikkate alındığında muazzam bir gelişmedir.   Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bir rivayet, müşrik esirlerin yazı öğretmesiyle ilgili uygulama hakkında bilgi ve ipucu verici mahiyettedir. Buna göre bir gün öğrencilerden birisi ağlayarak babasının yanına gelir. Babası niçin ağladığını sorar. Çocuk, öğretmeninin kendisini dövdüğünü söyler. Babası "Kötü adam! Bedir'in intikamını alıyor..." der. [4] Biraz sonra temas edeceğimiz üzere, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eğitiminde şiddete yer yoktur. Fakat müşrik öğretmenin bu davranışından, eski gelenekte dayağın bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak yukarıdaki olaydan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in haberinin olup olmadığına, haberdar olduysa ne gibi bir tavır takındığına dair bilgiye rastlanmamıştır.   Hz. Peygamber (s.a.v.), Mescid-i Nebevî'ye ilim öğrenmek için gelenleri, Allah yolunda mücâhede edenlerle bir tutmuştur. [5] Kısa süre sonra Mescid-i Nebevî ve Suffe mekan olarak eğitim ihtiyacını karşılayamaz duruma gelince Medine'de yeni eğitim mekanları faaliyete geçirilmiştir. Kaynaklar, onun sağlığında Mescid-i Nebevî'nin dışında Medine'de dokuz mescid daha bulunduğunu nakletmektedirler. Bu mescidlerde Hz. Peygamber (s.a.v.) sohbet yaptığı, namaz kılındığı gibi eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü de muhakkaktır.   Peygamberimiz (s.a.v.) eğitim-öğretim faaliyetlerini sabit mekanların dışında da sürdürmüştür. Gerektiğinde bu tür faaliyet için yer ve zaman tanımamıştır. Buna örnek olmak üzere onun başından geçen bir olayı burada anlatmak istiyoruz.   Bir yolculuk esnasında Hz. Peygamber (s.a.v.), deve üzerinde karşıdan gelen bir adamın kendisiyle görüşmek istediğini tahmin eder. Selamlaşmadan sonra nereden gelip nereye gittiğini sorar. Adam Resûlüllah'la görüşmek istediğini söyler. Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisini tanıtır. Bunun üzerine adam ona "İman nedir, bana öğret?" der. Peygamberimiz (s.a.v.) de "Allah'tan başka ilah bulunmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna şehadet edersin, namazı kılarsın, zekatı verirsin, ramazan orucunu tutarsın, Beytullah'ı haccedersin." der. Adam da bunları kabul ettiğini söyler. Bu arada beklenmedik bir gelişme olur. Adamın devesinin ayağı bir fare tuzağına girer ve yıkılır. Adam da düşerek ölür. Peygamberimiz (s.a.v.) onun yıkanıp kefenlenmesi ve defniyle ilgilenir. [6]   Hz. Peygamber (s.a.v.) ilim öğrenmede kadın-erkek ayırımı gözetmemiş, erkeklerin yanı sıra kadınların

eğitimiyle de ilgilenmiştir. Onlara özel bir gün ayırarak konuşma yapmıştır. Onun zamanında kadın öğretmenler de vardı. Nitekim Şifâ (Ümmü Süleyman b. Hayseme), Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarından Hz. Hafsa (r.a.)'ya yazı öğretmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımları kızların eğitim ve öğretimi ile ilgilenirlerdi. Onlar, evlerine gelen genç kızlara bildiklerini anlatırlardı. Bu kızlar da öğrendikleri bilgileri başkalarına aktarırlardı. Hz. Aişe ve Ümmü Seleme (r.anhuma) başta olmak üzere Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarının ve daha başka kadınların eğitim ve öğretime büyük katkıları olmuştur.
            Hz. Âişe (r.a.), öğrenme konusunda utanmayan ensar kadınlarını övmüştür.[7] Bu noktadan hareketle, kadınların öğrenmeye büyük ilgi gösterdiği sonucunu çıkarmak mümkündür. Sahâbîler de kendi kız çocuklarının eğitimiyle ilgilenmişlerdir. Söz gelimi Sa'd b.Ebû Vakkas, kızına yazı öğretmiştir.
            Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eğitim konusunda hür-köle ayırımı gözetmediği de bilinmektedir. Hadis kaynaklarında onun şu sözü çok geçmektedir:
            "Kim bir câriyeyi güzel bir şekilde eğitir, terbiye eder, sonra da azat eder ve evlendirirse onun için iki mükâfat vardır." [8]
            Hz. Peygamber (s.a.v.) eğitimde kolaylaştırıcı metotlar takip etmeyi, sabrı ve tahammülü teşvik ve tavsiye etmiş; öfkeye ve şiddete yer verilmemesini istemiştir. Nitekim bir sözünde "Öğretin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın, öfkelendiğiniz zaman susun!" demiş ve "Öfkelendiğiniz zaman susun!" sözünü üç defa tekrar etmiştir. [9] Bir eğitici olarak onun hakkında sahâbede oluşan imaj son derece olumludur. Muaviye b. Hakem es-Sülemi adlı sahâbî, bu hususta şunları söylemiştir: "Ben Resûlüllah'tan daha güzel eğitim veren bir öğretmen görmedim. Beni ne azarladı, ne dövdü ve ne de hakaret etti." [10]
            Hz. Peygamber (s.a.v.)'in faaliyetlerinde yazının önemli yeri vardır. O, Kur'an-ı Kerim ayetlerini yazdırmıştır. Medine vesikasını da yazılı olarak düzenlemiştir. İlk nüfus sayımını yazılı olarak yaptırmıştır. Bütün antlaşmaları yazılı belgelere dayandırmıştır. Devlet gelirlerini, gelirlerin tahminini, takdirini ve tahsilâtını yazıyla tespit ettirmiştir. Sefere çıkarken ordusunu bir meydanda toplayıp isimlerini yazdırır ve ordu mevcudunu kayıtlı hale getirirdi.
            Hz. Peygamber (s.a.v), ailelerin gençleri ok atmak, yüzmek, hesap, tıp, neseb ve Kur'an okumak gibi hem maddî ve hem manevî alanlarda eğitmelerini tavsiye ve emir buyurmuştur. Onun döneminde çocuk, genç, yaşlı, her yaştan insanlar eğitim almıştır. Müslümanlığı kabul eden bölgelere öğretmenler tayin etmiştir. Bu itibarla Medineliler arasında yazı yazmayı bilenler çoğaldığı gibi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında ve vefatından sonra Müslümanların fethettikleri yerlerde yazı hızla yayılmaya başlamıştır.
            Sahâbe arasında Farsça, Rumca, Kıptîce, Habeşçe, İbrânîce ve Süryânîce bilenler vardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün Zeyd b. Sâbit 'e: "Sen Süryânîce biliyor musun? Bana mektuplar geliyor?" demiştir. Zeyd b. Sâbit'in "Bilmiyorum." demesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) "Onu öğren."

demiştir. Bunun üzerine Zeyd İbrânîce ve Süryânîce öğrenmiştir. [11]
            İdareci ve memurların yetişmesi için ayrı okullar mevcut değildi. Ancak halkın eğitildiği mekanlarda Kur'an öğrenimi mecbûrî olduğundan, buralarda eğitim görenler, her çeşit idârî görevlerde istihdam ediliyorlardı.
            Hz. Peygamber (s.a.v.) bilginin yaygınlaşmasını teşvik etmiş; insanlardan bildiklerini başkalarına aktarmalarını istemiştir. [12] Taşradan Medine'ye gelip burada bir müddet kalan ve İslâm'ı öğrenen heyetlere, bölgelerine dönüp, öğrendiklerini oradaki insanlara öğretmelerini istemiştir. [13] Abdülkays heyetine imanı ve ilmi muhafaza etmelerini tembih etmiştir. [14] Bu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ilim ile iman arasındaki bağıntıya dikkat çekmesi bakımından önem taşımaktadır.
            Hz. Peygamber (s.a.v.) yoğun ve titiz bir çalışma sonunda, câhiliye örf ve adetleri üzerine yaşayan bir toplumun fertlerini eğitmiş ve o fertlerden yepyeni bir İslâm toplumu oluşturmuştur. Bu muazzam dönüşüm, eğitim-öğretim sayesinde mümkün olmuştur. Onun eğittiği topluluğun içinden hâfızlar, kıraat alimleri, hâkimler, valiler, ülkeler fetheden ordu komutanları, devlet adamları ve devlet başkanları yetişmiştir.
            Şüphesiz Hz. Peygamber (s.a.v.) eğitim ve öğretimi, kendi döneminin fizikî şartları, ihtiyaçları ve metotları çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Öğretim mekanları, konular, metotlar, günümüzde bile on-yirmi yıl ve hatta daha kısa süre zarfında değişebilmektedir. Bu durumda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eğitim-öğretim konusunda her zaman geçerliliğini koruyabilecek evrensel nitelikteki uygulamaları bizim için önemlidir. Bu hususları da şu şekilde sıralayabiliriz:
            - Okuma ve yazmaya önem vermesi;
            - Eğitimde şiddete yer vermemesi;   - Şayet öğrettiği konular pratiğe yönelik ise, söylediğini önce kendisinin uygulaması veya uygulamalı bir şekilde öğretmesi;
            - Bir konuyu iyice hazmetmeden diğerine geçmemesi (on âyeti iyice hazmettirmeden diğer on ayete geçmediği rivayet edilmektedir); [15]
            - Öğrencileri bıktırmaması, usandırmaması;
            - Öğrettiği kimselerin yaşını, kapasitesini, bilgi ve kültür seviyelerini dikkate alması;
            - Ortaya soru atarak dikkatleri toplaması ve daha sonra da cevaplaması;
            - Zekâ geliştirme yoluna gitmesi (bilinen bir hususu bilmece tarzında sorması gibi);
            - Topluma arz ettiği bir hükmü daha iyi anlaşılabilmesi için gerekli gördüğü durumlarda sebep ve gerekçesiyle birlikte anlatması;
            - Konuyu

örneklerle ve benzetmelerle, gerekirse jest ve mimiklerini de kullanarak ve hatta şekil çizerek sunması;
            - Sorduğu soruya doğru cevap alınca teşvik ve taltif için, takdirlerini açıkça belirtmesi;
            - Lüzumu halinde tekrardan kaçınmaması;
            - Bazen anlatacağı konunun özetini verip daha sonra açıklamaya geçmesi;
            - Gerekli durumlarda yazdırarak öğretmesi vb. [16]
            En güzel örnek, en güzel öğretmen olan Efendimiz (s.a.v.) eğitimcilerin, niyetleri gibi dış görünüşlerine de önem vermelerini tavsiye ediyor. Kişisel farklılıkları göz önünde bulunduruyor, herkese anlayacağı şekilde ve seviyesine göre hitap ediyor. Açık ve net bir şekilde tane tane konuşuyor, gerekli gördüğünde sözlerini tekrar ediyor.
            Beden dilini de en mükemmel bir şekilde kullanıyor, doğruluktan ayrılmayan şakalarıyla çevresindekileri rahatlatıyor. Hayata olumlu bakıyor, olumlu bakılmasını istiyor. [17]
            Ashâbını, karşılaştıkları ve karşılaşacakları her türlü sıkıntıyı kendi başlarına çözebilecek seviyede yetiştiren ve eğiten Efendimiz (s.a.v.), ümmetinden de yaşadıkları çağa uygun ve heyecanını yine sünnetten alan yepyeni metotlar geliştirmelerini bekliyor
olmalıdır.   Bahattin TAMA Bafra Müftülüğü Şube Müdürü   D i p n o t l a r   : [1]. (Âl-i İmrân: 3/164), [2]. (İbn Hanbel, III, 328; İbn Mâce, I, 17), [3]. (İbn Hanbel, V, 315), [4]. (İbn Hanbel, I, 247), [5]. (İbn Hanbel, II, 418), [6]. (İbn Hanbel, IV, 359), [7]. (Buhârî, I, 41), [8]. (Buhârî, I, 33; İbn Hanbel, IV, 395, 402, 414), [9]. (İbn Hanbel, I, 239, 283, 365) , [10].(İbn Hanbel, V, 447-448; Müslim, I, 381; Dârimî, s. 353-354), [11].(İbn Hanbel, V, 182; Tirmizî, IV, 67-68), [12].(Müslim, III, 2156; Dârimî, 62), [13].(Buhârî, I, 30, 167), [14].(Buhârî, I, 30), [15].(İbn Hanbel, V, 410), [16].(Bu hususlarla ilgili ayrıntılı bilgi ve örnekler için bk. Ebû Gudde, Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları, çev. Enbiya Yıldırım, İstanbul 1998). [17]. (Peygamberimizin metotları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. B. Bozali, Hz. Peygamber’denEğitimcilere 50 Nasihat, İlke yay., İstanbul 2007)

islam ve Hayat,Güncel Vaaz ve Hutbeler